

Welkom op deze twintigste Literaire Vertaaldagen, met als thema ‘Nieuwe stemmen, oude stemmen – samenwerking baart kunst’. Een bijzondere editie, omdat we een jubileum vieren, maar ook omdat na negentien jaren Peter Bergsma ik, Marije de Bie, nu voor de eerste keer als gastvrouw en als nieuwe coördinator van het Vertalershuis op het podium sta.

300 Vertalers in de Rode Hoed is toch heel iets anders dan een klas met 30 tieners voor je. Vorig jaar stond ik nog voor de klas, als docent Grieks en Latijn op het Stedelijk Gymnasium in Haarlem. Tijdens mijn sollicitatiegesprek voor deze baan met Tiziano Perez, directeur van het Nederlands Letterenfonds, vroeg hij me hoe ik het vind om voor publiek te spreken. Ik antwoordde dat ik het als docent wel gewend was om voor groepen te spreken, en Tiziano verzekerde me toen dat ik aan vertalers toch een welwillender publiek zou hebben dan aan pubers. We zullen het zien.

‘Ouwe lullen moeten weg,’ zei Peter vorig jaar toen hij nog achter dit kathedraal stond. Dat zal wel zo zijn, maar ik zal u eerlijk bekennen dat het voor mij voelt alsof ik Augustus, de eerste keizer van het Romeinse Rijk, opvolg, die Rome in baksteen aantrof en in marmer achterliet. Die vergelijking maak ik vanwege de talrijke goede daden die Peter voor het Vertalershuis heeft verricht, maar ook omdat Peter voor mij een soort ‘princeps’ is, de titel waarmee Augustus werd aangesproken. Keizer is eigenlijk een onjuiste benaming voor Augustus, hij was de ‘princeps senatus’, de ‘eerste van de senaat’, omdat hem als eerste om raad werd gevraagd, maar ook omdat hij als ‘primus inter pares’ (als eerste onder zijn gelijken) anderen de mogelijkheid gaf om belangrijke dingen te doen. Zo ook heeft Peter als het ware als ‘eerste van de vertalers’ zijn positie als directeur van het Vertalershuis volledig aangewend om de positie van zijn collega-vertalers en het vertaalde boek te versterken. Als ik één woord zou mogen kiezen waarmee ik Peters karakter zou moeten samenvatten, dan is dat ‘generositeit’. Peter is genereus in het overdragen van zijn kennis, van zijn ervaring, zijn ideeën en enthousiasme, en de fijne samenwerking met hem de afgelopen maanden heeft ervoor gezorgd dat ik mij vanaf mijn eerste dag in het Vertalershuis in september thuis voelde.

Sorry Peter, ook al zit je nu bescheiden in de zaal (overigens niet in hawaïhemd en bermuda zoals je vorig jaar beloofde), ik wil deze gelegenheid aangrijpen om je toch nog even tot het middelpunt te maken.

Het is kenmerkend voor Peter dat hij nog net voor zijn vertrek uit het Vertalershuis dit thema koos voor deze Literaire Vertaaldagen, ‘Nieuwe stemmen, oude stemmen’, samen met zijn organisatiecomité, dat dit jaar bestond uit Pauline de Bok (van de Auteursbond), Isabel Hessel (van de Vlaamse Auteurs Vereniging), Anne Lopes Michielsen (van het Expertisecentrum Literair Vertalen), Michiel Scharpé (van het Vlaams Fonds voor de Letteren), Manon Smits (van Stichting LIRA), Nathalie Tabury (van Vertaalkriebels), Fleur van Koppen (van het Nederlands Letteren Fonds) en Machteld de Vries (zijn en nu mijn naaste collega in het Vertalershuis). Als oude stem

(of ouwe lul) draagt hij de opvoeding van zijn ‘potige en uiterst populaire post-puber’, zoals hij de Literaire Vertaaldagen vorig jaar zelf noemde over aan mij, een nieuwe stem, en verheugt hij zich op de mooie twintiger die wij ervan zullen maken. Het voelt voor mij alsof hij met de keuze van dit onderwerp ons nog een boodschap wil meegeven, namelijk dat wij als zijn opvolgers de opdracht hebben om nieuwe stemmen te blijven vinden, nieuwe vertalers dankzij wie boeken ontsloten blijven worden, ook voor lezers die de taal waarin het boek oorspronkelijk werd geschreven niet machtig zijn.

Peter heeft zich deze opdracht van het vinden van nieuwe stemmen in zijn eenentwintig jaren als directeur van het Vertalershuis zeer aangetrokken. Hij heeft op allerlei manieren beginnende vertalers aan ervaren vertalers verbonden, en zo vele jonge vertalers de mogelijkheid gegeven om zich onder begeleiding van mentorvertalers te ontwikkelen tot uitstekende vertalers die hun weg vonden in het literaire veld. En die rol van mentor-vertaler neemt hij ook zelf graag op zich, recent nog bij een van de eerste projecten die ik vanuit het Vertalershuis organiseerde, *The Chronicles*, een Masterclass Literair Vertalen tijdens het festival *Crossing Border* in Den Haag. Daar begeleidde hij beginnend vertaler Koen Boelens bij diens vertaling van teksten van Sharlene Teo uit het Engels.

Ik kreeg dit onderwerp ‘Nieuwe stemmen, oude stemmen’ als Peters opvolger in mijn schoenen geschoven, maar ben daar gelukkig heel blij mee, omdat ook ik op allerlei manieren het belang van samenwerking tussen oude en nieuwe stemmen ervaren heb. Zelf begon ik mijn carrière in het boekenvak als redacteur bij uitgeverij Nijgh & Van Ditmar, en daar nam uitgever Vic van de Reijt, nu net als Peter gepensioneerd, mij onder zijn hoede. Hij las door mij geredigeerde teksten en andersom las ik de versies die hij had geredigeerd, we bespraken manuscripten en bedachten welke adviezen we een auteur konden geven. Als classica houd ik er net als u, professionele vertalers, van om me in eenzaamheid in een tekst te verdiepen en in rust na te denken over de woordkeuze van een auteur, maar in mijn eerste jaren als redacteur heb ik geleerd hoe het samen reflecteren over teksten je nieuwe inzichten kan geven en hoe je elkaar als eerste kritische lezers scherp kunt houden.

Als redacteur vertaalde literatuur bij De Bezige Bij heb ik vervolgens samengewerkt met verschillende vertaalduo’s, zowel met ervaren vertalers die de hoogste kwaliteit bereiken in samenwerking met een vaste vertaalpartner, als met beginnende vertalers die onder begeleiding van een mentor-vertaler tot grote hoogten stegen.

In november kreeg ik in het Vertalershuis al een voorproefje van het thema ‘Nieuwe stemmen, oude stemmen’ te zien, toen tijdens de Vertalersfabriek twee weken lang vijf beginnende vertalers met vijf ervaren vertalers zeer intensief samenwerkten aan hun vertaling van teksten van jonge auteurs, uit het Duits, Spaans en Engels in het Nederlands, en uit het Nederlands in het Spaans en Engels. Het was mooi om te zien hoe zij allen van elkaar leerden, en ik deel hier graag een ervaring van één van de

beginnende vertalers met u. Joep Harmsen vertaalde met Irene van de Mheen essays van Mauro Libertella, die wordt uitgegeven door Karaat, uit het Spaans. Ik werkte zo'n vijf jaar geleden met Irene samen toen zij een Spaanse auteur voor De Bezige Bij vertaalde onder mentoraat van Mariolein Sabarte Belacortu. En zo zie je maar hoe het kan gaan: vijf jaar later is ze zelf mentor. Ik citeer Joep:

‘Het is altijd een voorrecht om begeleid te worden door iemand met veel ervaring, vooral als ervaring juist hetgeen is dat bij jezelf ontbreekt. Bij een opleiding literatuurwetenschap leer je niet boeken schrijven en bij mijn opleiding vertaalwetenschap leerde ik ook niet vertalen. Hierdoor maakte ik in de eerste versie van mijn vertaling veel beginnersfouten en was ik me niet bewust van de veelvoorkomende valkuilen bij het vertalen uit het Spaans in het Nederlands. Irene heeft me hier tijdens de eerste paar sessies goed op gewezen en me zo het ambacht proberen bij te brengen. Ze liet me zien dat je door soms verder van de brontekst af te gaan de tekst beter kunt overbrengen en dat je deze vrijheid soms echt móét nemen omdat je anders vage, omslachtige onzin produceert. “Maar zo staat het in de brontekst” is geen excuus voor een slechte zin in de doelttekst.

Toen ik in de tweede week begon aan een nieuwe versie van mijn vertaling en de resterende essays vertaalde, merkte ik dat ik erg was gegroeid als vertaler en veel meer zelfvertrouwen had opgebouwd. Tijdens het vertalen hoorde ik de tips en waarschuwingen van Irene in mijn achterhoofd. Toen we daarna mijn vertaling weer samen bespraken, kon ik meepraten op niveau en hadden we meer discussies als gelijken, als collega's. Samen zochten we naar de precies goede bewoording voor die lastige zin en al sparrend kwamen we tot steeds betere oplossingen.’

Vandaag zullen beginnende en ervaren vertalers aan het woord komen over wat samenwerking in allerlei vormen voor hen heeft betekend. Maar als eerste zal Belgische auteur Lize Spit samen met haar vertaler in het Frans Emmanuelle Tardif op het podium verschijnen. Zij zullen de situatie nabootsen waarin zij in een café overleggen over Emmanuelles vertaling van Lizes debuut *Het smelt*.

Vervolgens komen vertalers uit het Estisch Jesse Niemeijer en Frans van Nes aan het woord. Frans begeleidde Jesse als mentor namens het Expertisecentrum Literair Vertalen bij Jesses eerste vertaling *De man die de taal van de slangen sprak* van Andrus Kivirähk, waarna zij samen *Tussen drie plagen* vertaalden van Jaan Kross. Voor de lunchpauze zullen we u opvrolijken met wat filmpjes die gemaakt zijn voor de Vertalersgeluktournee, een tournee langs boekhandels waarbij vertalers die genomineerd zijn voor de Europese Literatuurprijs vertellen waarom het vertalen van hun genomineerde boek hen zo gelukkig maakte.

Na de lunchpauze zal universitair docent Scandinavische en Europese Letterkunde Suze van der Poll in gesprek gaan met vertalers uit het Fins Marja-Leena Hellings en Sophie Kuiper, beiden intussen zeer ervaren vertalers maar ooit begonnen als leraar en

leerling, en met vertalers uit het Noors Sofie Maertens en Michiel Vanhee, die niet alleen vertaalpartners maar ook elkaars geliefden zijn.

Daarna zal Noortje Kessels een bijzonder project presenteren dat zij coördineert, CELA, ofwel Connecting Emerging Literary Artists, en zullen twee van deze opkomende literaire kunstenaars Carmien Michels en Guillermo Briz ons laten zien hoe zij met elkaar verbonden zijn.

De laatste vertalers die aan het woord komen vertalen uit het Italiaans, Frans Denissen al tientallen jaren, Emilia Menkveld sinds een paar jaar, en Emilia vertaalde haar eerste boek *De rode anjer* van Elio Vittorini onder begeleiding van Frans.

We zullen de dag feestelijk afsluiten met de uitreiking van de Vertaalprijzen van het Nederlands Letterenfonds door onze directeur Tiziano Perez, aan vertaler Zweeds-Nederlands Janny Middelbeek-Oortgiesen en aan vertaler Nederlands-Spaans Goedele De Sterck.

‘Nieuwe stemmen, oude stemmen – samenwerking baart kunst.’

Het Letterenfonds en Vertalershuis zijn de vele hier aanwezige ‘oude stemmen’ zeer dankbaar voor de manier waarop zij ‘nieuwe stemmen’ enthousiasmeren, als mentor, als workshopleider, maar ook eenvoudigweg als inspirerend voorbeeld. Het vinden van nieuwe vertaalstemmen is een belangrijke opdracht voor het Letterenfonds. Uit onderzoek van het Fonds blijkt dat er in de afgelopen jaren weinig vertalers van Nederlandstalige literatuur bij zijn gekomen, en ook de aanwas van nieuwe jonge vertalers in het Nederlands verdient onze volle aandacht nu het talenonderwijs op middelbare scholen en universiteiten een minder vanzelfsprekende positie bekleedt. Ik zie het thema van ‘samenwerking’ ook graag breder. In een tijd waarin we behalve nieuwe vertalers ook nieuwe vertellers en nieuwe lezers zoeken, is samenwerking van groot belang. Samenwerking tussen mensen die werkzaam zijn in verschillende onderdelen van het boekenvak, maar ook samenwerking met mensen die werkzaam zijn in de onderwijs- en cultuursector.

Peter, ik beloof je hierbij: ik zal je post-puber, of liever jongvolwassene, en zijn huis liefdevol verzorgen, en hoop als nieuwe coördinator van het Vertalershuis in samenwerking met allen die betrokken zijn bij het vertaalde boek vele stemmen aan elkaar te kunnen verbinden, waardoor de kwaliteit van literaire vertalingen in en uit het Nederlands gewaarborgd zal blijven.

Ik dank graag de instanties die de Literaire Vertaaldagen financieel mogelijk maken: het Nederlands Letterenfonds, het Lira Fonds, het Vlaams Fonds voor de Letteren, het Expertisecentrum Literair Vertalen en de Auteursbond

Voordat ik afsluit wil ik graag een bijzondere vertaler met jullie gedenken die dit jaar op 8 mei in Tel Aviv onverwacht in haar slaap is overleden, Shulamith Bamberger. Zij vertaalde als enige zowel uit het Nederlands in het Hebreeuws als uit het Hebreeuws in

het Nederlands. Shulamith was geboren en getogen in Israël en vertrok als jonge vrouw naar Nederland, waar ze studeerde aan het Instituut voor Vertaalkunde van de Universiteit van Amsterdam. Ze woonde in Amsterdam, maar ging regelmatig voor korte of langere tijd terug naar Israël. Haar beheersing van het Nederlands was zo goed dat ze niet alleen in, maar ook uit haar moedertaal kon vertalen. Ik citeer hier graag ter ere van Shulamiths nagedachtenis haar woorden in een interview met Ruben Hofma van Poetry International in 2014:

‘Ik ben een vertaler in hart en nieren en vind bijna alles op dit gebied boeiend, van juridisch tot literair. Het laatste vertaalkvak combineert de twee essentiële elementen in mijn leven: mijn liefde voor taal en belangstelling voor literatuur. Binnen het literair vertalen is poëzie mijn favoriet, omdat daarin alles aan bod komt: inhoud, vorm en klank. Enerzijds is het de grootste uitdaging, anderzijds kun je in één oogopslag zowel het geheel als de details overzien.’